

[講演]

Iz vokalizma i prozodije čakavskoga govora Primoštena Burnjega¹

Sanja Vulić

Primošten Burnji smješten je u zaleđu Primoštena, tj. mjesta na obali koje se nalazi južno od grada Šibenika i sjeverno od gradića Trogira. Govor Primoštena Burnjega pripada južnočakavskom ikavskomu dijalektu čakavskoga narječja. U radu se donosi pregled najvažnijih dosadašnjih dijalektoloških istraživanja čakavsko--štokavskih dodira u Dalmaciji, a posebice na području između Šibenika i Trogira. Također se donose povjesničarske te u manjoj mjeri sociolingvističke spoznaje koje se odnose na stanovništvo toga područja. Središnji je dio rada posvećen analizi samoglasničkoga sustava i prozodijskih značajki govora Primoštena Burnjega. Zapaža se temeljna razlika u akcentuaciji između govora Primoštena Burnjega u odnosu na druge razmatrane govore južnočakavskoga ikavskoga dijalekta koji imaju kombinaciju *ča – zašto*. Naime, ostali govori su petoakcenatski (s dva silazna, dva uzlazna akcenta i akutom), dok je iz govora Primoštena Burnjega akut gotovo u potpunosti iščeznuo. Istodobno se primjećuju pojedine akcenatske realizacije tipične za govore novoštokavskoga ikavskoga dijalekta u Dalmatinskoj zagori.

1. Uvod²

U hrvatskoj je dijalektologiji uobičajena podjela svakoga od triju narječja (čakavskoga, štokavskoga i kajkavskoga) na veći broj dijalekata (usp. npr. Brozović 1998, Lisac 1998a; 2003; 2009a; 2009b; 2011; Lončarić 1996; 1998. itd.). Svako je od tih narječja i dijalekata određeno stanovitim brojem izoglosa. Međutim, vrlo je mali broj izoglosa koje karakteriziraju isključivo jedno narječje, a još manje onih koje karakteriziraju samo jedan dijalekt. U tom pogledu dobro se prisjetiti riječi Pavla Ivića: “Dijalektolozima je dobro poznato da se jezičke teritorije po pravilu ne mogu podeliti na dijalekatske jedinice koje bi bile omeđene na 'čist' način – tako da se jedinica A suprotstavlja jedinici B nizom osobina koje su sve zajedničke celom području A, a nepoznate svim govorima na zemljištu B (...); obično se događa da neka od odlika jedinice A prelazi donekle na teritoriju B (...). To čini dijalekatsku klasifikaciju *a priori* nepreciznim i pomalo nepouzdanim poslom“ (Ivić 1981: 67).

Veća ili manja međudijalekatna, međunarječna pa i međujezična prožimanja karakteristična su na graničnim područjima, tj. područjima njihova višestoljetnoga neposrednoga dodira (neovisno o tom o kojim je jezicima, odnosno kojim organskim idiomima riječ). Osim takvih prožimanja, postoje i ona koja su uvjetovana novijim migracijama³ koje su najčešće bile posljedicom ratova. Na područjima na kojima je živio hrvatski narod takve su migracije bile najizraženije od sredine 15. do početka 18. stoljeća, kada je u velikoj mjeri izmijenjena i dijalekatna karta toga područja. Riječ je o razdoblju intenzivnih turskih osvajanja koja su rezultirala premještanjem i iseljavanjem velikoga broja govornika čakavskoga narječja, a zatim naseljavanjem štokavskoga stanovništva na ispražnjeni čakavski teritorij ili pak u susjedstvo čakavskih starosjedilaca (često i u isto mjesto u kojem još ima čakavaca). Na tu su činjenicu upozorili mnogi jezikoslovci, a među prvima Milan Rešetar. Hrvatski prijevod jednoga kraćega odlomka Rešetarova djela „Die čakavština und deren einstige und jetzige Grenzen“, koje je objavljeno 1891. (sv. 13.), donosi Josip Lisac (1998b: 25): „Na kopnu je čakavski dijalekt gotovo nestao. Nigdje se više ne govori čistim čakavskim dijalektom kao na otocima, i gdje se tim dijalektom govori, tako je jako pomiješan sa štokavskim elementima da se može govoriti samo o nekim čakavskim osobinama koje su preživjele štokavsku poplavu“. Josip Matešić (1981: 127) upozorava da „infiltracija štokavštine preko štokavsko-čakavskih perifernih zona postaje sve većom i vrši sve jači pritisak direktno ili indirektno na centralne zone čakavskih govora izazivajući u njima poremećaje ne samo u leksiku nego i u fonološko-morfološkom i prozodijskom sustavu“. Opisujući posljedice migracija Dalibor Brozović (1963: 46) piše: „radi se o mehaničkom miješanju dijalekata koji su došli u dodir zbog premještanja jednog govora na teren drugoga, (...) ili se stvaraju novi prelazni tipovi izrasli i

opet iz mehaničkog miješanja. Pri tome jedne razvojne tendencije bivaju presječene, druge se nakalempljuju na tipove u kojima nemaju organske podloge pa se realiziraju na razne alternirane načine“. Zaključuje da „tereni s normalnom, prirodnom dijalekatskom diferencijacijom predstavljaju zapravo izuzetke: takvi su na čakavskom području neki otoci, osobito kvarnerski“ (*Ibid*, 47). Ivić (1981: 70) upozorava kako „kopneni čakavski govori u Dalmaciji izmjenjeni su pod štokavskim uticajem, duboko i na razne načine“. Sukladno tomu, Marijana Tomelić (2006: 95) ističe da „prožimanje čakavskih i štokavskih jezičnih osobina u obalnom kopnenom području dugovječna je stvar“ te da „štokavci ikavci jako utječu na čakavske govore“. Iva Lukežić najiscrpnije je pisala o iseljavanju čakavskoga stanovništva, o naseljavanju štokavaca na do tada čakavski teritorij te kako su te migracije mijenjale dotadašnju dijalektološku kartu. Upozorava da je u razdoblju od kraja 15. do sredine 18. stoljeća na dio obale i zaobalja koji su nastanjivali govornici južnočakavskoga ikavskoga dijalekta „doseljavalo mnogo zapadnih štokavaca ikavaca stjeranih prema zapadu neprekidnim osmanskim upadima“ (Lukežić 2012: 279). Nedvojbeno je da su se štokavci ikavci, koji su na obali do tih velikih migracija obitavali lijevo od ušća rijeke Cetine⁴, proširili, među inim, i na dio Dalmacije zapadno od Cetine (usp. Lisac 2013: 89), djelomice i na područje između Trogira i Šibenika.⁵ Na tom se području znatniji štokavski utjecaj zapaža i na obližnjim otocima, kojih su govori temeljno čakavski. Tako npr. Petar Šimunović (1966: 352), kada piše o samoglasničkom sustavu dvaju otoka - Veloga i Maloga Drvenika – koji pripadaju trogirskom arhipelagu, a u govorima kojih nema ni dvoglasa ni zatvaranja samoglasnika, zaključuje: „Ovakav čist vokalizam imaju na istočnim susjednim otocima ona čakavska mjesta koja su u blizini mlađih štokavskih naselja, ili su jače infiltrirana novim štokavskim doseljenicima“. Uspoređujući opis govora otoka Drvenika o kojem je Mate Hraste pisao 1948. sa stanjem koje sam zatekla za svoga terenskoga istraživanja 1996. upozorila sam na pojave novijega štokavskoga utjecaja na govor otoka Drvenika koje su se dogodile u tih pedesetak godina.⁶ Vjekoslav Meštrović (2000: 641) u svom radu „Govorne osobitosti Velog Drvenika“ upozorava: „To je čakavski govor ikavskog izgovora, vrlo zasićen štokavskim govornim elementima.“ Kao što je već istaknuto, štokavski utjecaj još je zamjetniji u obalnim čakavskim govorima toga područja.

2. Dosadašnja istraživanja štokavskih utjecaja na obalne čakavske govore između Trogira i Šibenika (dijalektološke, povjesničarske i sociolingvističke spoznaje)

U 13. se stoljeću formirao južnočakavski ikavski dijalekt (usp. Lisac 2011: 60).

Obuhvaćao je i kompaktno obalno područje južno od Zadra do rijeke Cetine, pa tako i obalno područje od Trogira do Šibenika. Takve su se narječne granice održale do velikih migracija izazvanih turskim osvajanjima (usp. Ivšić 1971: 1. karta). I danas je na tom području veći broj mjesta kojih govori pripadaju južnočakavskom ikavskom dijalektu, tj. čakavskom dijalektu u kojem je refleks praslavenskoga jata ikavski. Dio je tih govora pod izrazitim štokavskim utjecajem (npr. Marina, Vinišća, Sevid, otoci Drvenik Veli i Mali⁷, Rogoznica, Primošten Burnji). Do danas nema sustavne studije o toj skupini govora, ali u pojedinim se raspravama aktualizira i ta tema. Władysław Śędzik (1985: 214-215) piše o višestoljetnom štokavskom utjecaju na čakavske govore na šibenskom i zadarskom području: „Štokavska je infiltracija počela u 14. i 15. stoljeću u razdoblju velikih migracijskih kretanja zbog turske najezde koja je uzrokovala prodiranje štokavštine na područje čakavskih govora. Novodoseljenici štokavci dolaze uglavnom iz Bosne i zauzimaju dosadašnja staništa čakavaca. Tako na primjer u polovici 16. stoljeća dolazi u Dalmaciju više od 10 tisuća ljudi iz južne Bosne, u sredini pak 17. stoljeća migracija iz Bosne naseljava okolicu grada Šibenika, u kojemu je pomro od kuge golem broj stanovnika. (...) U najnovije vrijeme štokavski se utjecaj ponajviše vrši zahvaljujući onim suvremenim činiteljima koji inače uništavaju svugdje mjesne govore.“ Śędzik (*Ibid.* 218) zaključuje „da se proces poštokavljanja čakavskoga govora u okolini grada Šibenika i Zadra odvijao veoma postupno.“ Upozorava da je potrebno prikupiti novu dijalektološku građu. Valja pripomenuti da se sam grad Šibenik tijekom stoljeća postupno štokavizirao zbog naseljavanja štokavaca u doba navedenih velikih migracija. U 19. stoljeću ostataka čakavštine ima još samo u pojedinim dijelovima Šibenika, npr. u Dolcu (usp. Lisac 2015: 161). Lukežić (2012: 279, podrubnica 363) podsjeća da „u prvoj polovici 20. st. Šibenik je u staroj jezgri opasanoj zidinama još bio čakavski, po M. Mačekom upravo: čakavski. Posve je štokaviziran bio u zadnjoj četvrtini stoljeća“, pa sukladno tomu izostaje na dijalektološkim kartama čakavskoga narječja (usp. Moguš 1977). Hraste se u već spomenutoj studiji ne bavi samo pojedinim otočkim govorima nego opisuje i nekoliko važnih dijalektoloških osobina dvaju čakavskih mjesnih govora sjeverno od Trogira u pravcu Šibenika, a to su Marina i Vinišća. Ističe kako se u tim mjestima primarna čakavska akcentuacija bori sa sekundarnom novoštokavskom. Zaključuje: „Novoštokavska pobjeđuje, a osobito u Marini i Vinišću⁸, t. j. u mjestima na kopunu, jer na ta mjesta vrši jak utjecaj novoštokavski dijalekt s kopna“ (Hraste 1948: 129). Dalje opisujući utjecaj štokavske akcentuacije u govoru Vinišća primjećuje da će se u tom mjestu „čuti prenos ` akcenta sa srednjih slogova“ (*Ibid.* 142). Hrastina zapažanja o govoru Vinišća preuzima Ivan Pažanin (1996-1997.). Osobno istražujući govor Vinišća 1996. i 1997. te u manjoj mjeri govor nedalekoga mjesta Sevid koje je sjeverno od Vinišća, također na obali, primijetila sam u tim mjesnim govorima, a također i u već spomenutom govoru obližnjega

otoka Drvenika, razmjerno rijetku kombinaciju uporabe zamjenice *ča*, ali u prijedložnim svezama redovito je *zač* u značenjima 'zašto' i 'za što', *poč* 'pošto' i 'po što', *nač* 'našto' i 'na što' i sl. Na to sam upozorila u svojim radovima o govoru otoka Drvenika (usp. Vulić 2000: 582, 586, 587, uključujući podrubnicu 10), također u radovima o govoru Vinišća (usp. Vulić 2004: 192; 2008a: 533-534), te u radu o govorima splitske okolice⁹ (usp. Vulić 2008b: 333-334). Do tada se ta kombinacija u raspravama o govorima južnočakavskoga ikavskoga dijalekta susreće tek iznimno. Zabilježili su je Božidar Finka i Antun Šojat (1968: 169) u govoru otoka Žirja: „Upitno-odnosna zamjenica za neživo glasi *čä*, rjeđe *štö*, ali u svezama s prijedlozima u akuzativu dolazi samo *što*: *zãšto*, *põšto*“. Također tu kombinaciju nalazimo u dijalektološkoj građi koju je zabilježio Ante Kursar u svojim radovima o govoru mjesta Šepurine na otoku Prviću, npr. *i vidili ča su skupili; niki nije vidija oli čuja ča govorimo* (Kursar 1982: 107), *ča je bilo lani* (*Ibid.* 108), *ča misliš* (*Ibid.* 129), *ulje ča je na vrhu* (*Ibid.* 137), *ča drimaš tote* (*Ibid.* 139), ali svezu *pošto* (Kursar 1982: 118) i *zašto*, npr. *Znaš zašto je Kaprijani lovija* (*Ibid.* 132). U ovom je kontekstu važno istaknuti da otoci Žirje i Prvić (na kojemu je mjesto Šepurine) pripadaju šibenskomu arhipelagu. U svojim sam radovima (Vulić 2000: 586-587; 2004: 192; 2008a: 533; 2008: 333) upozorila da je ta kombinacija inače karakteristična za pojedine čakavske govore koji se u hrvatskoj dijalektologiji svrstavaju u čakavski jugozapadni istarski dijalekt (usp. npr. Brozović 1998: 228). Kombinaciju *ča* i *zašto* u jugozapadnom istarskom dijalektu navodi i Lisac (2009a: 58). Pritom je važno istaknuti da je jugozapadni istarski dijalekt migracijski i da stanovništvo potječe iz Dalmacije, s Biokova (usp. Brozović 1998: 228), tj. iz dijela Dalmacije koji je bio štokavski i prije velikih migracija izazvanih turskim osvajanjima. Brozović (*Ibid.*) navodi da su govori toga dijalekta čakavizirani nakon migracije u Istru.¹⁰ Uspoređujući govore Vinišća, Sevida i Drvenika s govorima jugozapadnoga istarskoga dijalekta istaknula sam da je ključna razlika u tom što su govori jugozapadnoga istarskoga dijalekta velikim dijelom štakavski (tj. s refleksom praslavenskih suglasničkih skupina **skj*, odnosno **stj > št*), što je inače isključivo štokavska značajka. S druge strane, govori Vinišća, Sevida i Drvenika su šćakavski (tj. s refleksom praslavenskih skupina **skj*, odnosno **stj > šć*)¹¹, i po tom bitno različiti ne samo od govora jugozapadnoga istarskoga dijalekta, nego i od teritorijalno bliskih govora u trogirskom zaleđu koji su pak novoštokavski ikavski štakavskoga poddijalekta, tj. s refleksom **skj / *stj > št*. Važno je pritom spomenuti da su na tom području novoštokavci iz zaleđa došli i do same obale i osnovali mjesto Seget Donji koje je prvo mjesto na obali kada se iz Trogira krene prema sjeveru, a to znači da je smješten između Trogira i Marine, sjeverno od koje su Vinišća i Sevid. U čakavskim govorima Vinišća, Sevida i otoka Drvenika šćakavizmi se realiziraju dosljedno i sustavno, npr. *išćetila* 'oštetila', *kršćivala*, *klišća*, *šćap*, *primošćen*.¹² Te realizacije (...) upućuju na zaključak da su ti govori

najvjerojatnije genetski čakavski, s vrlo ranim utjecajima štokavštine (usp. Vulić 2004: 192). Međutim, budući da su se govori novoštokavskoga ikavskoga dijalekta razvili iz nekadašnjega zapadnoštokavskoga narječja koje je pretežito bilo šćakavsko (usp. Lisac 2003: 60), logično je pretpostaviti da su izvorno čakavski govori Vinišća, Sevida, a posredno i Drvenika kojega su u 15. stoljeću naselili Vinišćari (usp. Pažanin 2000: 7) došli pod utjecaj šćakavskoga poddijalekta zapadnoštokavskoga dijalekta, i to prije novoštokavizacije toga dijalekta koja se postupno počela događati u 16. stoljeću, što dobro pokazuju djela štokavskih pisaca na obalnom području južno od Cetine (usp. Vulić 2011).¹³

Kad je riječ o organskim idiomima na jadranskom području između Šibenika i Trogira (uključujući obalu i obližnje naseljene otočiće) važno je spomenuti uobičajeno sklapanje brakova između mladića i djevojaka iz različitih mjesta na tom području, tj. dovođenje mladih snaha u jedno mjesto iz nekoga od drugih mjesta s toga područja. Budući da djeca uče jezik ponajprije od majke, na taj su način mjesni govori stalno utjecali jedan na drugi. Prema matičnim knjigama mogu se takova sklapanja brakova pratiti od sredine 16. do kraja 19. stoljeća (usp. Andreis 255-259), te na taj način stalno miješanje stanovništva. Budući da su majke prvi učitelji govora svoje djece, i ta činjenica ustaljenih sklapanja brakova sa ženama iz drugih mjesta toga kraja, nedvojbeno je pridonijela ustaljivanju mnogih zajedničkih jezičnih karakteristika na razmatranom području.

3. Nekoliko osnovnih dijalekatnih značajki govora Primoštena Burnjega u kontekstu zemljopisnoga položaja toga mjesta i migracija u srednjem i ranijem novom vijeku

Primoštenski kraj sastoji se od triju osnovnih naselja. To su Primošten Selo, Primošten Burnji i Primošten Južni. Potonji je danas poznat kao turističko mjesto Primošten. U zemljopisnom kontekstu cjelovite današnje hrvatske obale Jadrana, Primošten se nalazi otprilike na sredini toga područja, a ujedno i na sredini dijela obale između gradova Šibenika (sjeverno od Primoštena) i Trogira (južno od Primoštena).¹⁴ Ojkonim *Primošten Burnji* zapravo znači 'sjeverni Primošten'. Drugi dio toga dvočlanoga ojkonima (*Burnji*) izveden je od imenice *bura* koja u pojedinim hrvatskim primorskim govorima označava ne samo 'sjeverni vjetar (vjetar koji puše s kopna prema moru)' nego i stranu svijeta 'sjever'. Današnji Primošten Burnji sastoji se od zaselaka. Najstariji je zaselak *Prhovo*. Prema arhivskim izvorima, u 13. stoljeću (g. 1298) u Prhovu (najstarijem naselju Primoštena Burnjega) obitavalo je 376 stanovnika (usp. Friganović 1997: 16; Dujmović 1997: 118; Stošić: 134). Povijesna događanja

od početka 15. do sredine 17. stoljeća snažno utječu na demografsko stanje u svim mjestima toga dijela obale i neposrednoga zaobalja, pa i na Prhovo. Početkom 15. stoljeća prilike u Bosni postaju kaotične, zbog čega nemali broj stanovništva iz Bosne bježi prema obali. Na primoštenskom području došljaci se trajno nastanjuju. Njihovu trajnom ostanku pridonijela je i činjenica što su dotadašnja naselja, u kojima su živjeli čakavci, velikim dijelom opustošena ne samo zbog stalnih turskih upada nego i zbog kužnih bolesti. Tada dolazi do znatnijih promjena u sastavu stanovništva, premda u Prhovo prvi doseljenici iz Bosne, a to znači štokavci, stižu već g. 1390. (usp. Dujmović 1997: 115; Stošić: 131), a to znači barem pola stoljeća prije velikih migracija. Na šibensko područje Turci počinju provaljivati od g. 1415. (Dujmović 1997: 121). Dio stanovništva Prhova oko g. 1480. seli na obližnji nenaseljeni otočić Golu glavu, gdje su osnovali novo naselje - današnji Primošten (južni) (usp. Friganović, 1997: 16). Zbog svega navedenoga, piše Dujmović (1997: 116) „su i općina i privatni posjednici bili prisiljeni tražiti nove kmetove, koji su stizali iz dalmatinskog zaleđa i Bosne“, a to znači uglavnom sa štokavskoga govornoga područja. Dalje nastavlja: „Tijekom čitavog 15. st. a i kasnije, odvijao se priljev novog stanovništva“. Pozivajući se na arhivske izvore donosi podatke o konkretnim naseljenicima u Prhovo s krajnjega sjevera Dalmatinske zagore (Vrlika) g. 1422. (*Ibid.* 125), te iz Bosne g. 1476. (*Ibid.* 120). Zaključuje: „Još i danas kažu u Primoštenu da su oni porijeklom iz Bosne“ (*Ibid.*). Veliko iseljavanje iz Prhova na otok Zlarin i današnji Primošten (južni) dogodilo se 1570. (usp. Stošić 1997: 131). Tako je Prhovo, kao najstariji dio današnjega Primoštena Burnjega (PB)¹⁵, ponovo gotovo potpuno ostalo bez svoga dotadašnjega stanovništva, a pučanstvo se opet popunjavalo iz štokavskih područja, npr. iz Dalmatinske zagore s cetinskoga područja g. 1608. (usp. Stošić 1997: 134.).

Zbog svega navedenoga ne začuđuje što se u govoru PB¹⁶, poput govora Sevida, Vinišća i otoka Drvenika (ali i govora otoka Žirja i Šepurina na Prviću) rabi upitno-odnosna zamjenica za neživo *ča*, a u svezama s prijedlozima u akuzativu isključivo *što*, npr. *Zàšto dānas kōpa?*; *Pōšto je grōžje?* Naravno, povezuje ih i refleks psl. skupina *skj / *stj > *št*, pa se u PB npr. govori *bolēšćina* 'boleština, bolest'; *klišća* 'kliješta'; *nōčīšće* 'noćni ribolov'; *prēgršć* 'pregršt'; *šćāp* 'štap'; *šćēta* 'šteta'; *višćica* i *višćūn* 'vještica i vještac'; *šćīpati* 'štipati'; *šćūcati* 'štucati' (npr. *šćūcā mi se cīlī dān*) itd.

4. Iz vokalizma govora Primoštena Burnjega

Analiza dijalekatne građe iz govora PB u ovom se radu temelji na dosadašnjim dijalektološkim spoznajama, posebice onim koje se odnose na čakavske govore između

Trogira i Šibenika, a ne zanemaruju se ni navedeni povijesni podatci vezani uz razmatrano područje. Sâm govor PB do sada nije opisivan.

4. 1. Refleks praslavenskoga jata

Već je spomenuto da govor PB pripada južnočakavskomu ikavsku dijalektu, tj. dijalektu koji karakterizira dosljedno ikavski refleks jata, s rijetkim iznimkama. Prema Lukežić (2012: 231) u 15. stoljeću ustaljuje se uglavnom dosljedno ikavski odraz jata na južnom čakavskom području. S tim je u skladu i analiza Amira Kapetanovića, koji u čakavskim stihovima, nastalim u 14. i 15. stoljeću na području današnjega južnočakavskoga ikavskoga dijalekta u Dalmaciji, nalazi „(pretežni) ikavski refleks, kao važno obilježje južnočakavskoga kompleksa“ (Kapetanović 2016: 14-15). Navodimo primjere iz govora PB: *đid* 'djed'; *svit* 'svijet'; *kòlino* 'koljeno'; *mìsto* 'mjesto'; *líp* 'lijep'; *ùvik* 'uvijek' itd. Toj skupini pripada i imenica m. r. *póvid* (G. *pòvida*). Potječe od psl. osnove **věd* (usp. Skok 1973: 17), od koje je sufiksalmom tvorbom izveden glagol *viditi*, a zatim prefiksom *po-* glagol *poviditi* 'isprispovijedati, reći', od kojega je nultom sufiksacijom izvedena glagolska imenica *povid*, koja se u govoru PB rabi u značenju 'povijest', što npr. pokazuje rečenica iz toga govora: *Môj je đid pôvist ùvik zvâ pôvid*. Sukladno tomu, ikavski je refleks jata i u imenici *drívo* 'drvo' (psl. **drěvo*) i od nje izvedenoj imenici *drívce* (koja u govoru PB ima značenje 'mali drveni štapić'), također u pridjevu *drívěn* 'drven'. Međutim, u značenju 'drva za ogrjev' rabi se množinski oblik *drva* sa slogotvornim *r*, koji je i inače uobičajen u čakavaca (usp. Skok 1971: 438). U jugoistočnoj čakavštini, pa tako i u govoru PB, uobičajen je ikavski refleks jata i u riječima *gnjízdo* 'gnijezdo' (psl. **gnězdo*), *njídra* / *nídra*¹⁷ 'njedra' (psl. **nědra*)¹⁸ i *òrih* 'orah' (psl. **orěhъ*). Realizacija *crikva* 'crkva', koja je redovita u govoru PB (npr. *Óćemo li sùtra ìti u críkvu?* 'Hoćemo li ići u crkvu?') uobičajena je u čakavskim ikavskim i ikavsko-ekavskim govorima. Petar Skok (1971: 275) i Marko Snoj (2009: 71) navode da je ta riječ grčkoga podrijetla, pa je sukladno tomu istoga podrijetla i stosl. *crьky* (G *crьkьve*). Budući da je u čakavskim ekavskim govorima česta realizacija *crekva*, fonološke inačice *crikva* i *crekva* mogu se smatrati pseudoikavizmom i pseudoekavizmom. U govoru PB pseudoikavizam je i *tríšnja* 'trešnja'. Skok (1972: 198) navodi da potječe od vulgarnolatinskoga *ceresea*.

Inače, kad je riječ o refleksu jata, iznimke u govoru PB ponajprije sačinjavaju stari ekavizmi koji su na prostoru južnočakavskoga ikavskoga dijalekta ostali iz razdoblja prije formiranja toga dijalekta. Riječ je o ekavizmima *venac*, *zenica* i *verovati*. To potvrđuju različiti pisani tekstovi, npr. u „Šibenskoj molitvi“ iz sredine 14. stoljeća na više se mjesta susreće pridjev *veran*, odnosno G mn. *vernih*. U 16. stoljeću Splicićanin Aleksandar Komulović rabi dublete *virovati* i *verovati* (usp. Vulić 2010: 291). U govoru PB čuje se *věnac* 'vijenac'; *zènica*

'zjenica'¹⁹; *věrovati* (pz. *věrujēn*) 'vjerovati', npr. *věrujēn u Bōga*. Spomenuti su ekavizmi danas uobičajeni u brojnim govorima južnočakavskoga ikavskoga dijalekta, pa tako i oko Trogira i Šibenika, npr. u Vinišćima *věnčat se* (usp. Vulić 2008a : 533), na Drveniku Velom *zěnica* (usp. Vulić 2001: 11), na otoku Vrgadi *věnāc*; *věrovati* (usp. Jurišić 1973: 230), *zěnica* (*Ibid.* 242).

Jedini ijekavizam u govoru PB realizira se u vremenskom prilogu *prīje* (prsl. **prě*), npr. *prīje rāta*. Taj je ijekavizam, i to s dvosložnim refleksom jata, preuzet u 20. stoljeću iz standardnoga jezika. Hrvatski pisani izvori, a isto tako i različiti mjesni govori svih triju narječja, pokazuju da se do utjecaja standardnoga jezika vremenski prilog *prije / pri / pre*, a sukladno tomu i prijedložna sveza *prije* + imenička riječ u genitivu, u čakavštini uopće nisu rabili. U čakavskim govorima pod utjecajem novoštokavskih govora najčešći je bio prilog *prija*, odnosno prijedložna sveza *prija* + imenička riječ u genitivu, npr. u govoru otoka Vrgade²⁰ (usp. Jurišić 1973: 168), u govoru otoka Drvenika (Vulić 2000: 620) i dr. Realizacija *prīje* u govoru PB tek je jedan od pokazatelja utjecaja standardnoga jezika (koji je štokavski) na čakavske organske idiome. Na taj je utjecaj upozorilo više hrvatskih dijalektologa. Tako npr. Mira Menac (1985: 172) zapaža noviji štokavski utjecaj na čakavske organske idiome, ponajprije zbog sve snažnije uloge standardnoga jezika: „Utjecaju štokavskog na čakavski dugo su pridonosili škola, novine i vojska. Posljednjih desetljeća utjecaj je postao mnogo snažniji zahvaljujući prodoru radija i televizije u skoro svaku kuću“. Lukežić (2012: 300) piše o utjecaju štokavštine na neštokavske govornike svih naraštaja, čemu je uzrok „**permanentna štokavizacija neštokavskih idioma putem standardnoga jezika**“.

4. 2. Refleks praslavenskoga prednjega nazala *ę*

Refleks praslavenskoga prednjega nazala obično je *ę > e*, npr. imenica *měso* (psl. **męso*); broj *pet* (psl. **pętb*) itd. Refleks *ę > a* realizira se u mjesnom govoru PB u kombinacijama *je > ja* i *že > ža*, što je redovito u čakavštini (usp. Lisac npr. 2009a: 18), npr. u PB *jātrva* 'jetrva' (psl. **jętry*); *jāzik* 'jezik' (psl. **ęzykъ*), npr. *govórijā je trí tūđā jāzika*; *žāti* (pz. *žānjēn*) 'žeti' (psl. **žęti*).

4. 3. Refleks poluglasa

Jedna od karakteristika čakavskoga vokalizma jest izrazito česta vokalizacija nekadašnjega poluglasa u slabom položaju, a refleks poluglasa je samoglasnik *a* (usp. npr. Brozović 1998: 221; Lisac 2009a: 18; Lukežić 2012: 226), iznimno u sjeverozapadnoj čakavštini *e* ili *o*. Opće je prihvaćeno mišljenje da je takav tip jake vokalnosti u okviru hrvatske dijalektologije tipično čakavska značajka (usp. Brozović 1998: 220). Međutim, u govoru PB jaka vokalnost još se susreće samo iznimno, a refleks poluglasa u tim realizacijama

je *a*. Riječ je o imenici *jàgla* 'igla' (psl. *jьgьla) i tzv. „kosim“ padežnim oblicima imenice *pàs*, npr. G jd. *pàsa* 'psa' (psl. *pьsa), I jd. *pàsōn* 'psom', npr. *sa svòjīn pàsōn* 'sa svojim psom'. Psl. pridjev *zьlь u čakavštini je *zal, zala, zalo* 'zao, zla, zlo' (odr. oblik *zali, zala, zalo* 'zli, zla, zlo'). U govoru PB pod štokavskim se utjecajem u tom govoru rabi realizacija *zâ* (< *zaa* < *zal*), *zlà, zlò*, npr. *pùno je zâ* 'jako je zao'. Zanimljivo je pritom da se očuvala i inačica s čakavskim razvojem poluglasa *zâ, zàla, zàlo* (odr. oblik *zàlī, zàlā, zàlō*), ali u novom, znatno suženom i modificiranom značenju. Rabi se u značenju 'koje je nezrelo, još nejestivo', obično u svezama s imenicama koje su nazivi za voće, najčešće grožđe, npr. *gròžje je zàlo* 'grožđe je nezrelo, nejestivo'; *zàlō gròžje*.

4. 4. Refleks praslavenskoga prefiksa i prijedloga *vь

Među značajkama jugoistočne čakavštine, a to uključuje govore južnočakavskoga ikavskoga dijalekta u Dalmaciji, Ivić (1981: 68-69) navodi da refleks praslavenskoga *vь jest prijedlog *u* ili prefiks *u-*. Upozorava da je ta značajka obična u štokavskim govorima (*Ibid.* 71). Prema Lukežić (2012: 231) na južnom se čakavskom području u 15. stoljeću ustaljuje „opća preoblika prijedloga *vь > *u*, i prefiksa **vь-* > *u-* (*uvik, uzet, učera/jučer, udovica, utorak, uš, unuk, ujutro*)“. Većina se navedenih realizacija susreće i u govoru PB, npr. *u tīlu* 'u tijelu'; *u crīkvu* 'u crkvi'; *ùnuk* (psl. *vьnukь); *ùjutro* (psl. **vь (j)utro*) te usto još neki, npr. *Ūskrs* (stosl. *vьskrьsenije*). Međutim, usporedno se rabe realizacije *ùvik i vājik* u značenju 'uvijek', npr. *ùvik vāzimljē bōcu vīna* 'uvijek uzima bocu vina'; *vājik je bījā vēsēja* 'uvijek je bio veseo'. U današnje je vrijeme realizacija *ùvik* češća, posebice u govoru srednje i mlađe generacije. Takav je razvoj logičan kada se ima na umu da je inačica *ùvik* bliža standardnojezičnomu *uvijek*, a usto se rabi i u obližnjim novoštokavskim ikavskim govorima. Međutim, ne rabi se prefiksalna tvorenica *zauvik* nego *zāvajik* 'zauvijek', npr. *Ōstavila ga je zāvajik*. To upućuje na pretpostavku da je inačica *vājik* u govoru PB starija, a *ùvik* novija. Važan primjer s očuvanim razvojem **vь-* > *va* u govoru PB je i glagol *vazēsti* 'uzeti' (pz. *vāzmēn* 'uzmem'), npr. *mórā san vazēsti* 'morao sam uzeti'; u imperativnom obliku *vāzmi* 'uzmi', u perfektu *vāzejā je* 'uzeo je' itd. Zastupljenost toga glagola u jugoistočnoj čakavštini zapazio je i Ivić (1981: 68-69). U govoru PB susreće se i u nesvršenom vidu *vāzimati* 'uzimati' (pz. *vāzimljēn* 'uzimam'), npr. *ùvik vāzimljē bōcu vīna* 'uvijek uzima bocu vina'. Međutim, srednji i mlađi naraštaj, a za njima i stariji, počinju rabiti i inačice svršenoga glagola s razvojem **vь-* > *u-*, npr. *dōjdi kad ùzmēš kljūč; ùzejā je* 'uzeo je'; *svē su mi ùzēli*, što se može smatrati novijim utjecajem današnjega novoštokavskoga ikavskoga šibenskoga govora i ostalih nedalekih govora toga dijalekta.

4. 5. Promjene *ra > re* u glagolima *kresti* i *restī* te promjena *ro > re* u imenici *greb*

Promjenu *ra > re* u glagolima *krest(i)* 'krasti' i *rest(i)* 'rasti' Ivić (1981: 69) je izdvojio kao jednu od karakteristika jugoistočne čakavštine. Lisac (2009: 141) također navodi da su u južnočakavskom ikavskom dijalektu vrlo česte realizacije *krest(i)*, *rest(i)*, *greb*. Prema Lukežić (2012: 232) navedene su se promjene dogodile u 15. stoljeću kada se na čakavskom jugoistoku ustaljuju realizacije *rest*, *krest*, *greb*. Zato nije začudno što se u govoru PB rabe glagoli *krēsti*, pz. *krēdēn* 'krasti'; *rēsti*, pz. *rēstēn* 'rasti' i imenica *grēb*, G jd. *grēba*. Navedene promjene dosljedne su u različitim oblicima u govoru PB, npr. L jd. *na grēbu* 'na grobu'; *krējā san orihe* 'krao sam orahe'; *dīca rēstū* 'djeca rastu', također u prefigiranom svršenom vidu, npr. *ūkresti* 'ukrasti'; *narēsti* 'narasti', npr. *zāčas je narēsā* 'začas (jako brzo) je narastao'. Očuvan je i u izvedenicama od glagola *kresti*, npr. *krēdljivac* 'kradljivac'.

Važno je istaknuti da Ivić (1981: 68-69), kada među značajkama jugoistočne čakavštine navodi „vokal *e* u *greb*, a ne *grob*“, upozorava da je ta realizacija uobičajena „u mnogim zapadnijim štokavskim predelima“ (*Ibid.* 71). Navedene postavke o tim zajedničkim izoglosama jugoistočnih čakavskih govora i pojedinih idioma zapadne štokavštine potvrđuju i pojedina književna djela. Tako npr. u dubrovačkih književnika iz 16. stoljeća susreće se realizacija *greb*, npr. u Dinka Ranjine: *vrh greba njegov*; *greb njegov* (poslanica Mihu Menčetiću) (usp. Vulić 2011: 139), također u kasnijim stoljećima, npr. u 17. stoljeću riječ *greb* rabi dubrovački književnik Stijepo Đurđević u svom djelu *Derviš* (usp. Vulić 2013: 113). Valja imati na umu da se riječ *greb* do danas očuvala u dubrovačkom govoru, pogotovu u starijega naraštaja.²¹

Usredotočivši se na usporedbe s jednim štokavskim dijalektom, novoštokavskim ikavskim, Lisac (2011: 60) svoje zapažanje širi i na promjenu *ra > re*, pa piše: „ikavizmom, promjenom *ra > re* (*rest*, *krest*, *vrebac*), primjerima tipa *greb* povezan je čakavski jugoistok s mnogim susjednim štokavskim idiomima. Tu očito vlada organski kontinuitet“ (Lisac 2011: 60). Proučivši dijalektološku literaturu Lisac (2003: 52) promjenu *ra > re* u glagolima *krest*, *rest* nalazi ne samo u različitim hrvatskim novoštokavskim ikavskim govorima nego „i kod Bošnjaka u Donjoj Rami“. U literaturi koju su stvarali štokavski katolički autori rodnom iz Bosne i Hercegovine također se može susresti sekvencija *re* u glagolu *restī*. Rabi je npr. franjevac Pavao Posilović, npr. u glagolskom prilogu *restući* u svom djelu *Naslađenje duhovno* (usp. Vulić 2013: 113).

4. 6. Realizacija pridjeva *tepal*, *tepla*, *teplo* bez prijevoja *e > o*

U čakavštini, i sjeverozapadnoj i jugoistočnoj, pa tako i u južnočakavskom ikavskom dijalektu najčešće se rabi pridjev *tepal*, *tepla*, *teplo* (psl. *teplъ) 'topao, topla, -o' bez

provedenoga prijevoja *tepal* > *topal* koji je uobičajen u većini štokavštine. U čakavskom govoru PB, u skladu s očekivanjima, rabe se realizacije bez prijevoja, npr. *vòlìn tèplē dāne* 'volim tople dane'. Isto je u glagolu *tèpliti (se)* 'zagrijavati', koji je izveden od toga pridjeva, npr. *zèmlja se tèplī* 'zemlja se zagrijava', također u prefigiranom svršenom vidu *stèpliti (se)* 'zagrijati (se)', npr. *stèpli kùžīnu* 'zagrij kuhinju'.

4. 7. Promjene *o* > *u*

Promjena *o* > *u* ispred nazala koji zatvara slog nije sustavna u govoru PB, premda je uobičajena u mnogim govorima južnočakavskoga ikavskoga dijalekta između Trogira i Šibenika.²² U govoru PB najčešće se u tom položaju zatvara dugo *o*, bilo da je u domaćim riječima, npr. u priložima *únda* 'onda'; *únde* 'ondje' ili u posuđenicama, npr. *kamijún* 'kamion' (franc. preko tal. *camion*), *túmbula* 'tombola' (tal. *tombola*). Rjeđi su primjeri zatvaranja kratkoga *o*, npr. u tituli *dun* 'don' za oslovljavanje biskupijskih (dijecezanskih) katoličkih svećenika, npr. *dun Stípe*. (Riječ *don* je u hrvatskom jeziku prihvaćena preko španjolskoga *don* u značenju 'gospodin', a potječe od lat. *dominus*.)

Navedeni primjer *túmbula* istodobno je i jedan od čestih primjera zatvaranja kratkoga *o* > *u* ispred likvida *l* u posuđenicama. Ni ta promjena nije sustavna, ali se susreću i drugi primjeri, npr. *pulcija* 'policija' (od grč. *politeia*), *pùlitika* 'politika' (od grč. *politikós*).

4. 8. Sustavna vokalizacija *l* > *a* na kraju sloga

Vokalizacija *l* > *a* novoštokavska je inovacija, koja se počela događati već u 14. stoljeću (usp. Lisac 2009b: 274; 2012: 16). Brozović (1998: 223) upozorava da je u čakavskim govorima u kojima se ta promjena događa to rezultat štokavskoga utjecaja te da čakavska „obalna naselja češće čuvaju *-l* ukoliko pod utjecajem štok. ikavskih govora nemaju prijelaz *-l* > *-(j)a*“. Sukladno tomu, Lisac (1998b: 29) za primjere s takvim prijelazom u govoru Privlake kod Zadra piše da su „izraziti štokavizmi“. Osobno sam, kao štokavski utjecaj, tu osobinu zabilježila u govorima otoka Drvenika (Vulić 2000: 566-567; 2001: 11-12) i Vinišća (2008: 536), a npr. Tomelić (2006: 99) je taj tip vokalizacije zabilježila u govoru Pakoššana (između Biograda i Šibenika), također upozorivši da je riječ o promjeni „u čakavaca koji su pod štokavskim utjecajem“.²³ Silvana Vranić (1997: 275-292) primjećuje da se vokalizacija dočelnoga *l* > *a* u okviru čakavskoga narječja susreće samo u govorima jugozapadnoga istarskoga dijalekta, te u pojedinim govorima južnočakavskoga ikavskoga dijalekta. Ta činjenica ne začuđuje ima li se na umu da je vokalizacija dočelnoga *l* novoštokavska inovacija, a jugozapadni istarski dijalekt je, kako je već spomenuto, genetski štokavski, i to djelomice novoštokavski²⁴. Također valja imati na umu da se u okviru južnočakavskoga ikavskoga

dijalekta vokalizacija susreće ponajprije u govorima koji su pod većim ili manjim štokavskim utjecajem.

U govoru PB vokalizacija $l > a$ na kraju sloga provodi se dosljedno u svim promjenjivim vrstama riječi. Ako je ispred l bio vokal a , nakon vokalizacije $l > a$ događa se kontrakcija $aa > \bar{a}$, npr. u imenicama m. r. kao npr. *órā* (G sg. *órla*) 'orao' (s razvojem *oral* > *oraa* > *orā*); *pòsā* (G jd. *pòsla*) 'posao' (s razvojem *posal* > *posaa* > *posā*); *vřtā* (G jd. *vřtla*) 'vrt' (s razvojem *vrtal* > *vrtaa* > *vřtā*), u imenicama ž. r., npr. *mīsā* (G jd. *mīsli*) 'misao' (s razvojem *misal* > *misaa* > *mīsā*), u pridjevima, npr. *zā* (ž. r. *zlā*) 'zao' (s razvojem *zal* > *zaa* > *zā*), u oblicima m. r. glagolskoga pridjeva radnoga, npr. *igrā* (ž. r. *igrala*, inf. *igrati*) 'igrao' (s razvojem *igral* > *igraa* > *igrā*); *mögā* (ž. r. *mögla*, inf. *möći*) 'mogao' (s razvojem *mogal* > *mogaa* > *mögā*); *pīsā* (ž. r. *pīsala*, inf. *pīsati*) 'pisao' (s razvojem *pisal* > *pisaa* > *pīsā*); *stā* (ž. r. *stāla*, inf. *stāti*) 'stao' i 'stajao' (s razvojem *stal* > *staa* > *stā*) itd. Ako je ispred l bio vokal e , nakon vokalizacije $l > a$ zijev je izbjegnuto umetanjem međusamoglasničkoga j , npr. u imenicama m. r. *āndeja* (G jd. *āndela*) 'anđeo' (s razvojem *anđel* > *andea* > *āndeja*); *māšteja* (G jd. *māstela*) 'drvena posuda za mošt' (s razvojem *maštel* > *maštea* > *māšteja*) i dr. Ako je ispred l bio vokal i , nakon vokalizacije $l > a$ zijev je također izbjegnuto umetanjem međusamoglasničkoga j , npr. u imenicama m. r. *bàrija* (G jd. *bàrila*) 'posuda elipsastoga tlocrta, zapremnine do 50 l' (s razvojem *baril* > *baria* > *barija*); *dija* (G jd. *dila*) 'dio' (s razvojem *dil* > *dia* > *dija*), u oblicima pridjeva m. r., npr. *bija* (ž. r. *bila*) 'bijel' (s razvojem *bil* > *bía* > *bija*), u oblicima m. r. glagolskoga pridjeva radnoga, npr. *bijā* (ž. r. *bila*, inf. *bīti*) 'bio' (s razvojem *bil* > *bīā* > *bijā*); *nòsijā* (ž. r. *nòsila*, inf. *nòsiti*) 'nosio' (s razvojem *nosil* > *nosia* > *nosija*); *ùčijā* (ž. r. *ùčila*, inf. *ùčiti*) 'učio' (s razvojem *učil* > *učia* > *učija*); *viđijā* (ž. r. *viđila*, inf. *viđiti*) 'vidio' (s razvojem *vidil* > *vidia* > *vidija*); *vòlijā* (ž. r. *vòlila*, inf. *vòliti*) 'volio' (s razvojem *volil* > *volia* > *volija*) itd. Vokalizacija na kraju sloga zahvaća i slogove koji nisu finalni, a nakon tako dobivenoga zijeva također se umeće međusamoglasničko j , npr. u imenici ž. r. *dijanica* 'vrjedniji komad zemlje za poljoprivredu, obično njiva' (s razvojem *dilnica* > *dianica* > *dijanica*) i dr. Ako je ispred l bio vokal u , nakon vokalizacije $l > a$ zijev je također izbjegnuto umetanjem međusamoglasničkoga j , npr. u imenici m. r. *žmúja* (G jd. *žmúla*) 'čaša' (s razvojem *žmul* > *žmua* > *žmuja*) i dr. Navedeni primjeri pokazuju da vokalizacija na kraju sloga obuhvaća ne samo hrvatske riječi praslavenskoga podrijetla nego i posuđenice. Među navedenim primjerima to su *āndeja* (od. grč. *ángelos*, preko lat. *angelus*); *māšteja* (tal. *mastello*); *bàrija* (tal. *barile*); *žmúja* (od lat. *modiolus*, preko dalmatoromanskoga s nizom glasovih promjena).

5. Iz akcentuacije govora Primoštena Burnjega

U današnjem govoru PB uglavnom se realiziraju četiri naglasaka (dva stara i dva nova) te zanaglasna kvantiteta. Stari su akcenti u tom čakavskom govoru kratkosilazni / ˘ / i dugosilazni / ˆ /, dok je akut / ˑ / gotovo iščeznuo, a umjesto njega se realizira dugosilazni naglasak. Naime, čakavska metatonija staroga troakcenatskoga sustava zahvatila je akut u svim položajima, uključujući i završne zatvorene slogove polaznih oblika imenica a-sklonidbe i unutarnje slogove prezentskih glagolskih oblika. Zbog toga se u govoru PB čuju realizacije tipa *dân*; *dvôr* 'dvorište'; *kamijûn* 'teretnjak, kamion'; *kampijûn* 'probni uzorak'; *kantûn* 'kut' i 'ugao'; pz. *mučîn* (inf. *mučati*) 'šutim'; *piturâjen* (inf. *pituravati*) 'ličim, bôjam' itd. Metatonija je zahvatila i završne slogove „kosih“ padeža imenica e-sklonidbe, npr. G sg. *bebê*, I sg. *s bebôn*; G jd. *zimê*; G jd. *Antê*, I jd. *Antôn*; G jd. *Lucê*, I sg. *s Lucôn*; G jd. *Mandê*, I jd. *s Mandôn* itd.²⁵ Još se samo sporadično može čuti akut u pojedinim riječima, ponajprije u dvosložnim određenim oblicima pridjeva, ali obično kao akcenatska dubleta s novijim dugosilaznim, npr. *lîpî* / *lîpî*, *stârî* / *stârî*.

Tijekom vremena u govoru PB počela su se realizirati i dva nova, tj. novoštokavski kratkouzlazni i dugouzlazni naglasak.²⁶ Prema Liscu, novoštokavska se akcentuacija počela pojavljivati u 14. stoljeću (Lisac 2009b: 274). Zastupljenost dvaju novoštokavskih akcenta u pojedinim čakavskim govorima oko Šibenika može se objasniti činjenicom što „naknadno su na zadarsko-šibenski teren stizali i ljudi izrazito novoštokavskoga tipa“ (usp. Lisac 2009c: 149).

Realizacije sa silaznim akcentom na finalnom slogu ili na penultimi postupno je zahvatio novoštokavski razvoj, tj. regresivni pomak silaznoga naglasaka na prethodni slog, uz promjenu silazne intonacije u uzlaznu.

Ako je taj prethodni slog bio kratak, nakon regresivnoga pomaka akcenta realizira se na tom slogu kratkouzlazni naglasak, npr. *ponèdiljak* (< *ponediljak*) 'ponedjeljak'; G *česa* zamjenice *ča* (< *česä*) 'čega', npr. *Čèsa si se tô nâpîjâ?*; ž. i s. r. zamjenice *mòja*, *mòje* (< *mojâ*, *mojè*); mn. *òni* (< *oni*); infinitivi *iskòpati* (< *iskopâti*); *kàntati* (< *kantâti*); *mùčati* (< *mučâti*) 'šutjeti'; pril. *večèras* (< *večeräs*). Ako je prethodni slog (tj. slog pred nekadašnjim kratkosilaznim naglaskom) bio dug, nakon regresivnoga pomaka realizira se dugouzlazni naglasak, npr. *Ánte* (< *Āntè*); *béba* (< *bēbä*) 'lutka'; *díte* (*dītè*) 'dijete'; *Mánde* (< *Māndè*); *Máte* (*Mātè*); *víno* (< *vīnò*); *zíma* (< *zīmä*); G jd. *dvóra* (*dvōrâ*); infinitiv *šćîpati* (< *šćîpâti*) 'štipati'; imperativ *dójdi* (< *dōjđi*) itd. Na taj su način u govoru PB gotovo nestale nekadašnje prednaglasne nenaglašene dužine.

Djelomice je regresivni pomak akcenta zahvatio i slogove s dugosilaznim akcentom.

U tim se slučajevima nakon regresivnoga pomaka realizira kratkouzlazni naglasak, a slog na kojem je bio dugosilazni slog ostaje dug, tj. na tom mjestu realizira se nenaglašena kvantiteta, npr. *lèrōj* (<*lerōj*) 'sat'; I jd. *s pàsōn* (< *s pasōn*) 'sa psom'; pokazna zamjenica *òvī* (< *ovī*) 'ovaj'. Taj tip regresivnoga pomaka zahvaća i dugosilazne akcente koji su rezultat metatonije, npr. *Drivènik* (< *Driveník* < *Driveník*).

Također je u govoru PB sve zastupljenije novoštokavsko prebacivanje silaznoga akcenta na proklitiku, npr. *ù Grād* (< *u Grād*); *zà ništa* (*za ništa*) 'ni za što'; *osandèsēt ì pēt* (< *osandesēt i pēt*). Ipak, usporedno se nerijetko koriste realizacije bez prebacivanja naglasaka, pa se tako pojavljuju dublete (heterofoni) tipa *u kùću / ù kuću*.

Za svojih višekratnih terenskih istraživanja novoštokavskih ikavskih govora u Dalmatinskoj zagori zabilježila sam redovito duljene kratkoga naglasaka u nekoliko riječi. Takve se realizacije ne susreću u čakavštini, a iznimke su samo pojedini kopneni čakavski govori pod jakim utjecajem novoštokavskoga ikavskoga dijalekta. Te se realizacije susreću i u govoru PB, npr. muško ime *Róko* (< *Ròko*), glagoli *govóriti* (< *govòriti* < *govorìiti*) i *čitati* (< *čitati*), prez. *čitān* (< *čitām*). Pritom je važno upozoriti da se u govoru PB usporedno realizira i starija inačica *štiti* 'čitati' koja je bila uobičajena u tom dijelu Dalmacije, pa je npr. nalazimo i u rječniku Šibenčanina Fausta Vrančića iz 1595. Važno je u tom kontekstu upozoriti da se muško ime *Ròko* u govoru PB sklanja po e-sklonidbi (*G moga Roke, A môga Róku*) kao u govorima novoštokavskoga ikavskoga dijalekta, dok je za čakavštinu karakteristična a-sklonidba toga imena (*Ròko, G/A Ròka* ili *Ròkota*).

6. Zaključak

Govor PB po mnogim je jezičnim značajkama sukladan većini mjesnih govora južnočakavskoga ikavskoga dijalekta između Šibenika i Trogira (Sevid, Vinišća, Drvenik Veli). S navedenim govorima povezuje ga ikavski refleks jata s nekoliko ustaljenih ekavizama (*vènac* 'vijenac'; *zènica* 'zjenica'; *vèrovati*), kombinacija *ča – zašto* i dosljedni šćakavizmi, npr. *klišća; nòčīšće; prègršć; šćāp; šćèta; višćica; šćipati; šćücati*. Temeljna pak razlika između govora PB u odnosu na druge razmatrane govore južnočakavskoga ikavskoga dijalekta koji imaju kombinaciju *ča – zašto* jest u akcentuaciji. Naime, ostali govori su petoakcenatski (s dva silazna, dva uzlazna akcenta i akutom), dok je u govoru PB akut gotovo u potpunosti iščeznuo. Istodobno se u tom govoru primjećuju pojedine akcenatske realizacije tipične za govore novoštokavskoga ikavskoga dijalekta u Dalmatinskoj zagori (*Róko; govóriti; čitati*). Može se zaključiti da je čakavski govor PB više izložen utjecaju novoštokavskih ikavskih govora nego

što su tomu utjecaju izloženi govori između PB i Trogira. Tomu nedvojbeno pridonosi veća usmjerenost PB prema novoštokavskom gradu Šibeniku.

Popis kratica

A	akuzativ	lat.	latinski
franc.	francuski	mn.	množina
G	genitiv	npr.	naprimjer
grč.	grčki	odr.	određeni
I	instrumental	psl.	praslavenski
Ibid.	Ibidem	pz.	prezent
itd.	i tako dalje	stcsl.	starocrkvenoslavenski
jd.	jednina	tal.	talijanski
L	lokativ	usp.	uspoređi

Bijeleške

- ¹ Ovaj je rad temeljen na predavanju što ga je autorica rada održala 2. studenoga 2016. na Sveučilištu u Tokiju u okviru istraživačkoga programa "Jezični dodiri i lingvistička područja u slavensko-euroazijskom svijetu", kojega je voditelj prof. Motoki Nomachi. Prof. Nomachiju ovom prigodom srdačno zahvaljujem na pozivu da održim predavanja na sveučilištima u Tokiju i Sapporu. Također srdačno zahvaljujem prof. Keiko Mitani, pročelnici Katedre za slavistiku na Sveučilištu u Tokiju, koja je podržala prijedlog prof. Nomachija te omogućila održavanje predavanja na tokijskoj Katedri.
- ² Zemljopisna karta područja između Šibenika i Trogira preuzeta je s Google Maps.
- ³ Ovdje se pod novijim migracijama podrazumijevaju one koje su se događale od 15. stoljeća pa nadalje.
- ⁴ U dijalektologiji prihvaćeno je i ustaljeno mišljenje da je stara čakavsko-štokavska granica na obali bila na rijeci Cetini (usp. Brozović 1998: 219).
- ⁵ Brojni povijesni izvori potvrđuju intenzivna turska osvajanja šibenskoga zaleđa od sredine 15. te osobito od početka 16. stoljeća, što je rezultiralo bijegom nemaloga dijela štokavskoga stanovništva s toga područja i njihovim naseljavanjem na obližnjem obalnom području, a djelomice i na otocima, posebice onima koji su najbliži kopnu.
- ⁶ O tom sam objavila radove 2000., 2001. i 2003.
- ⁷ Ivić (1981: 75) upozorava „da su ostrvske osobine najmanje zastupljene na priobalnim otocima“. Ta se tvrdnja nedvojbeno može primijeniti i na otočiće Drvenik Veli i Mali.

- ⁸ Hraste je taj ojkonom pisao u jednini srednjega roda *Vinišće* (G *Vinišća*), ali Vinišćari od starine rabe ime *Vinišća* (G *Vinišč*) u množini srednjega roda (usp. Pažanin 1996-97: 113; 2008: 185-189).
- ⁹ Budući da je Trogir mali gradić razmjerno blizu znatno većega grada Splita, mjesta u trogirskoj okolici u tom se kontekstu smatraju i mjestima u splitskoj okolici. Dio Vinišćara i ostalih stanovnika trogirske okolice svakodnevno putuje u Split na posao.
- ¹⁰ Zbog toga Ivić (1985: 189-196) taj dijalekt svrstava u štokavsko narječje. Naziva ga „istarski ikavski dijalekat“.
- ¹¹ Šćakavski su i spomenuti govori Šepurina i otoka Žirja, kao i ostali govori južnoćakavskoga ikavskoga dijalekta.
- ¹² Spomenuti govor otoka Žirja također je šćakavski, npr. *koščica*, *ščāp*, *nàtašće* (usp. Finka i Šojat 1968: 137), također govor Šepurina, npr. *gùšćerica višćica prišč šćeta Primošćen* (Kursar 1972: 153).
- ¹³ O vinišćarskom govoru još su pisali Stjepan Lučin (uglavnom o leksiku) i Andrija-Željko Lovrić (o nazivima životinja i biljaka).
- ¹⁴ Oko 29 km udaljen je od Šibenika, a oko 32 km od Trogira.
- ¹⁵ Dalje u tekstu ime toga mjesta bilježit će se skraćenicom PB.
- ¹⁶ Primjere iz govora PB zabilježio je Dušan Perkov, izvorni govornik toga mjesnoga govora, a autorica ovoga rada akcentuirala ih je prema njegovu kazivanju.
- ¹⁷ U govoru PB rabe se obje navedene fonološke inačice s ikavskim jatom.
- ¹⁸ U govorima sjeverozapadne čakavštine česta je starija fonološka inačica s refleksom *ě* > *a*, tj. *njazlo* (nastala disimilacijom i nizom fonoloških promjena od *gnjazdo* (usp. Skok 1971: 576), i *nadra* / *njadra*, ponajprije iza palatala (usp. Moguš 1977: 37).
- ¹⁹ Ekavizam *zenica* uobičajen je i u govorima novoštokavskoga ikavskoga dijalekta.
- ²⁰ Blaž Jurišić (1966: 16-17) navodi da se u doba turskih osvajanja u 16. i 17. na izvorno čakavsku Vrgadu naselio znatan broj štokavaca iz Ravnih kotara u zaleđu Zadra.
- ²¹ Prema mojim višekratnim terenskim bilješkama.
- ²² Lisac (2009: 141) piše: „U načelu od zapadnog dijela Šolte prema sjeverozapadu mijenja se *o* u *u* ispred *n* koje zatvara slog“.
- ²³ To su samo neki od inače brojnih primjera iz dosadašnje dijalektološke literature.
- ²⁴ Već je spomenuto da u 16. stoljeću, tj. u doba kada su predci današnjih govornika čakavskoga jugozapadnoga istarskoga dijalekta, zbog turskih osvajanja iz Zabiokovlja selili prema Istri, njihovi su govori već bili djelomice novoštokavizirani.
- ²⁵ Prije čakavske metatonije te su akcenatske realizacije glasile: *dān*; *dvōr*; *kamijūn*; *kampijūn*; *kantūn* 'kut'; pz. *mučīn*; pz. *piturājen*; G sg. *bebē*; I sg. *s bebōn*; G jd. *zimē*; G jd. *Antē*; I jd. *Antōn*; G jd. *Lucē*; I sg. *s Lucōn*; G jd. *Mandē*; I jd. *Mandōn* itd.
- ²⁶ Mnogi čakavski govori pod štokavskim utjecajem imaju upravo takav petoakcenatski inventar, npr. govor otoka Drvenika (usp. npr. Vulić 2000: 574), govor Pakoštana kraj Zadra (usp. Tomelić 2006: 97).

Literatura i priručnici:

- Andreis, Mladen (1997): „Migracije između primoštensko-rogozničkog kraja i otoka Šolte, Velikog Drvenika, Malog Drvenika te naselja Vinišća do god 1900.“, u: *Povid*, ur. Jadran Kale i Željko Krnčević, Ogranak Matice hrvatske u Primoštenu – Županijski muzej u Šibeniku, Primošten – Šibenik, 253-260.
- Brozović, Dalibor (1963): „O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatskosrpskih dijalekata“, *Filologija*, 4, Zagreb, 45-55.
- Brozović, Dalibor (1998): „Čakavsko narječje“, u: *Hrvatski jezik. Najnowsze dzieje języków słowiańskich*, ur. Mijo Lončarić, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, Opole, 217-230.
- Dujmović, Frane (1997): „Srednjovjekovna povijest Primoštena i Rogoznice“, u: *Povid*, ur. Jadran Kale i Željko Krnčević, Ogranak Matice hrvatske u Primoštenu – Županijski muzej u Šibeniku, Primošten – Šibenik, 113-127.
- Finka, Božidar; Šojat, Antun (1968): „Govor otoka Žirja“, *Rasprave Instituta za jezik*, I, Zagreb, 121-220 + karta
- Frganović, Mladen Ante (1997): „Primoštensko-rogoznički kraj (zemljopisno-demografska skica), u: *Povid*, ur. Jadran Kale i Željko Krnčević, Ogranak Matice hrvatske u Primoštenu – Županijski muzej u Šibeniku, Primošten – Šibenik, 9-24.
- Hraste, Mate (1948): „Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale“, *Rad JAZU*, 272, Zagreb, 123-156.
- Ivić, Pavle (1981): „Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora“, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 67-91.
- Ivić, Pavle (1985): *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika. Uvod i štokavsko narječje*, Drugo izdanje, Matica srpska, Novi Sad, 215 str. + karta (ćir.)
- Ivšić, Stjepan (1971): „Hrvatska dijaspora u 16. stoljeću i jezik Hrvata Gradišćanaca, u: Stjepan Ivšić: *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije*, prir. Božidar Finka, Wilhelm Fink Verlag München, 723-798. + karte
- Jurišić, Blaž (1966): *Rječnik govora otoka Vrgade. I dio. Uvod*, JAZU, Zagreb, 125 str.
- Jurišić, Blaž (1973): *Rječnik govora otoka Vrgade uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima. II dio*, JAZU, Zagreb, 256 str.
- Kapetanović, Amir (2016): *Jezik u starim versima hrvatskim*, Književni krug, Split, 252 str.
- Kursar, Ante (1972): „Zabilješke o govoru u Šepurini na otoku Prviću“, *Čakavska rič*, II / 2, Split, 113-154.
- Kursar, Ante (1979): „O šepurinskom govoru (iz gramatike i čitanke), *Čakavska rič*, IX / 2, Split, 3-49.
- Kursar, Ante (1982): „Iz leksike i tradicije šepurinskih ribara, *Čakavska rič*, X / 1-2, Split, 97-144.
- Lisac, Josip (1998a): „Štokavski i torlački idiomi u Hrvata“, u: *Hrvatski jezik. Najnowsze dzieje*

- języków słowiańskich*, ur. Mijo Lončarić, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, Opole, 195-204.
- Lisac, Josip (1998b): „Položaj privlačkoga govora među hrvatskim idiomima“, *Čakavska rič*, XXVI /1-2, Split, 25-31.
- Lisac, Josip (2003): *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 167 str.
- Lisac, Josip (2009a): *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 190 str.
- Lisac, Josip (2009b): „Hrvatska narječja u srednjem vijeku“, u: *Povijest hrvatskoga jezika. 1. knjiga: Srednji vijek*, ur. Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, 2009., str. 261-281.
- Lisac, Josip (2009c): Tri dijalekta triju narječja kao najizrazitiji primjeri migracija u hrvatskom jeziku“, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 15, Zagreb, 145-154.
- Lisac, Josip (2011): „Hrvatska narječja“, u: *Povijest hrvatskoga jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće*, ur. Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, 51-75.
- Lisac, Josip (2012): *Dvije strane medalje. Dijalektološki i jezičnopovijesni spisi o hrvatskom jeziku*, Književni krug, Split, 309 str.
- Lisac, Josip (2015): „Hrvatska narječja i dijalektološka istraživanja u 19. stoljeću“, u: *Povijest hrvatskoga jezika. 4. knjiga: 19. stoljeće*, ur. Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, 159-177.
- Lončarić, Mijo (1996): *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb, 198 str. + karta
- Lončarić, Mijo (1998): „Kajkavsko narječje“, u: *Hrvatski jezik. Najnowsze dzieje języków słowiańskich*, ur. Mijo Lončarić, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, Opole, 231-246.
- Lovrić, Andrija-Željko (2008): „Čakavsko prirodoslovno nazivlje iz Vinišća (zoonimi i fitonimi)“, u: *Vinišćarski zbornik*, 2, ur. Ivan Pažanin, Župa Presvetoga Srca Isusova – Vinišća, Vinišća, 563-576.
- Lučin, Stjepan (2008): „Nekoliko zapažanja o vinišćarskom govoru i paralele sa dreveniškin (ili čak – driveniškin, kako bi rekli stari Vinišćari)“, u: *Vinišćarski zbornik*, 2, ur. Ivan Pažanin, Župa Presvetoga Srca Isusova – Vinišća, Vinišća, 545-558.
- Lučin, Stjepan (2008): „Još o vinišćarskom govoru“, u: *Vinišćarski zbornik*, 2, ur. Ivan Pažanin, Župa Presvetoga Srca Isusova – Vinišća, Vinišća, 559-561.
- Lukežić, Iva (2001): „Odnosno-upitne i neodređene zamjenice za značenja 'neživo' i 'živo' u čakavskom narječju“, *Čakavska rič*, XXIX, 1, Split, 21-36.
- Lukežić, Iva (2012): *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 1. Fonologija*, Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskog sabora grobinščine, Zagreb – Rijeka, 367 str.
- Lukežić, Iva (2015): *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 2. Morfologija*, Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskog sabora grobinščine, Zagreb, 497 str.
- Matešić, Josip (1981): O utjecajima na jezik i na granice čakavštine“, *Hrvatski dijalektološki zbornik*,

- 5, Zagreb, 125-130.
- Menac, Mira (1985): „Neki štokavsko-čakavski govorni odnosi“, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7/1, Zagreb, 169-180.
- Meštrović, Vjekoslav (2000): „Govorne osobitosti Velog Drvenika“, u: *Zbornik otoka Drvenika*, 1, ur. Ivan Pažanin, Drvenik, 641-645.
- Moguš, Milan (1977): *Čakavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb, 104 str. + karta
- Pažanin, Ivan (1996-1997): „Narodni život i običaji u Vinišćima“, *Vartal*, V-VI / 1-2, 111-246.
- Pažanin, Ivan (2000): „Povijest drveniške župe“, u: *Zbornik otoka Drvenika*, 1, ur. Ivan Pažanin, Drvenik, 5-219.
- Pažanin, Ivan (2008): „Vinišća, a ne Vinišće“, *Hrvatska obzorja*, IV, 1, Split, 185-189.
- Śędzik, Władysław (1985): „Poštokavljivanje čakavskoga narječja (osobito u okolici Šibenika i Zadra)“, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7/1, Zagreb, 213-221.
- Skok, Petar (1971-1973): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, prir. Valentin Putanec, JAZU, Zagreb.
- Snoj, Marko (2009): *Slovenski etimološki slovar. Druga, pregledana in dopolnjena izdaja*, Modrijan, Ljubljana.
- Stošić, Krsto (1997): „Primošten, Rogoznica i njihova sela“, u: *Povid*, ur. Jadran Kale i Željko Krnčević, Ogranak Matice hrvatske u Primoštenu – Županijski muzej u Šibeniku, Primošten – Šibenik, 129-153.
- Šimunović, Petar (1966): „Onomastička istraživanja Velog i Malog Drvenika“, *Ljetopis JAZU*, 71, Zagreb, 345-359.
- Šupuk, Ante (1981): *O prezimenima, imenima i jeziku grada Šibenika*, Povremena izdanja Muzeja grada Šibenika. Šibenik.
- Tomelić, Marijana (2006): „Jezične značajke mjesnoga govora Pakoštana“, *Croatica et slavica iadertina*, 2, Zadar, 95-104.
- Vrančić, Faust (1595): *Dictionarivm qvinqve nobilissimarum Evropae lingvarvm*, Venetiis, Apud Nicolaum Morettum.
- Vranić, Silvana (1997): „Realizacija finalnoga slogovnog /l/ u govorima čakavskog narječja, u : *Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika. Priopćenja hrvatskih sekcija III. međunarodnog slavističkog skupa pod naslovom „Teorija i praksa nastave slavenskih jezika*, Biblioteka Croatica Hungariae, 2, 275-292.
- Vulić, Sanja (2000): „Govor otoka Drvenika“, u: *Zbornik otoka Drvenika*, 1, ur. Ivan Pažanin, Drvenik, 561-639.
- Vulić, Sanja (2001): „Osnovne značajke samoglasničkog sustava govora otoka Drvenika kraj Trogira“, *Čakavska rič*, XXIX / 2., Split, 5-12.
- Vulić, Sanja (2003): „Osnovne značajke suglasničkoga sustava govora otoka Drvenika kraj Trogira“, *Čakavska rič*, XXXI / 1-2, Split, 53-59.
- Vulić, Sanja (2004): „Iz sufiksalne tvorbe imenica u vinišarskom govoru“, *Čakavska rič*, XXXII / 2,

Split, 191-201.

- Vulić, Sanja (2008a): „O vinišćarskom govoru na drukčiji način“, u: *Vinišćarski zbornik*, 2, ur. Ivan Pažanin, Župa Presvetoga Srca Isusova – Vinišća, Vinišća, 515-543.
- Vulić, Sanja (2008b): „Sociolingvistička situacija u gradu Splitu i okolici“, u: *Miasto w kulturze chorwackiej / Urbano u hrvatskoj kulturi*, Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej, Warszawa, 329-338.
- Vulić, Sanja (2010): „O jeziku Aleksandra Komulovića“, u: *Kutatások az Eötvös József Főiskolán 2010*, Eötvös József Főiskola, ur. Sándor Attila Tóth, Baja, 291-299.
- Vulić, Sanja (2011): „Štokavski hrvatski književni jezik“, u: *Povijest hrvatskoga jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće*, ur. Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, 125-187.
- Vulić, Sanja (2013): „Štokavski hrvatski književni jezik u 17. stoljeću“, u: *Povijest hrvatskoga jezika. 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće*, ur. Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, 95-161.
- Vulić, Sanja; Laco, Gordana (2015): „Jezik hrvatskih književnih djela u 19. stoljeću“, u: *Povijest hrvatskoga jezika. 4. knjiga: 19. stoljeće*, ur. Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, 179-243.